

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ: СПРОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ

2. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). К., 1994. /Відп. ред. Ю.Римаренко. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
3. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – К.: Глобус, 1992. – 624 с.
4. Кириченко В. Українська національна ідея та розбудова державності // Рідна школа. – 1996. – № 4. – С. 2 – 3.
5. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. – К.: Вища школа, 1998. – С. 244.
6. Мала енциклопедія етнодержавознавства
7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. 2005. № 4. С. 6 – 30.
8. Франко І. Одвертий лист до української молоді галицької молодіжі // Зібрання творів: У 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 401 – 409.
9. Черненко А. М. Українська національна ідея. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1994. – 144 с.

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова

Володимир Терес, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогічних технологій
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ: СПРОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається модель економічної підготовки освітянських кадрів як специфічний спосіб пізнання, своєрідна форма відображення, аналізуються її структурні компоненти, етапи, характерні ознаки, основні вимоги.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку українського суспільства економічна освіта сприяє формуванню особистості, яка свої дії буде коригувати відповідно до існуючих ринкових законів. Головне завдання економічної освіти – формувати активних економічних суб'єктів, тобто не тільки виробників продуктів і пасивних споживачів, а індивідів, здатних активно впливати на економічні процеси на мікрорівні, а також адекватно оцінювати дії держави на макрорівні. Тільки в цьому випадку суспільні відносини перейдуть на вищий рівень.

Отже, постає проблема підвищення ефективності економічної підготовки вчительських кадрів, її орієнтація на практичне застосування нових інтерактивних технологій навчання.

Досвід переконує, що реалізація останніх може бути більш успішною при моделюванні рівнів засвоєння бази знань, умінь і навичок навчального предмету. Повнота відображення змістових сторін економічної підготовки педагогічних кадрів, і особливо її систематизація, модульне наповнення

економічної компетентності, критерії і рівні її визначення, перебувають поки що в початковому стані й потребують постійного розвитку та вдосконалення.

Виходячи з цього, орієнтиром цілеспрямованого відбору змісту економічної підготовки вчителя стали вимоги до його знань і умінь, які були визначені на основі моделювання заданого рівня необхідної професійної кваліфікації спеціаліста вищої педагогічної школи, а також стандартів економічної освіти. Задана модель стала основою для визначення мети вивчення предмету та побудови логічної структури навчальних елементів, до яких належать: об'єкти, явища і методи діяльності, відібрані і внесені до програми навчального предмету для їх вивчення, що забезпечує повноцінну і доцільну діяльність, у тому числі й успішне подальше самовдосконалення наставника учнівської молоді.

Робота пов'язана з моделюванням і формулюванням цілей економічної підготовки, здійснювалась у два етапи. На першому ми визначилися із загальними цілями і проектним

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ: СПРОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ

впливом засвоєння власне змісту, на другому – етапі цілі економічної підготовки уточнювались у процесі розробки моделі засвоєння бази знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделювання систем з метою вивчення пізнавальних об'єктів, процесів та структур отримало широке розповсюдження в теорії і практиці наукових досліджень, що поклало належне місце у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях (А. Алексюк, Л. Даниленко, О. Коберник, В. Стрельніков С. Сисоєва, В. Слюсаренко, Б. Глинський, В. Маслов, Н. Островерхова та ін.).

Дидактичні основи моделювання широко розкриті в працях Б. Блума (присвоєння знань та їх використання внаслідок розуміння, застосування, аналізу, синтезу, критичної оцінки), Б. Немірко (знання, уміння, інтереси, відношення), Толлінгової (відтворення знань, прості та складні розумові операції зі знаннями, повідомлення знань, творче мислення) та ін.

Природа процесу конструювання абстракції, а саме такою є кваліфікаційна характеристика, що нерідко постає конструктивним базисом моделі – повно розкрита в працях В. Бондара, В. Блінова, В. Маслова, О. Славіна, Ю. Конаржевського та інших.

Моделювання як форма “педагогічної уяви” базується на ґрунтовних психолого-педагогічних знаннях, методичному та процесуальному підходах, які забезпечують тип модельної програми, рівні засвоєння елементів бази знань, мету, організаційні форми, а також методи контролю рівня сформованості вмінь. Щодо останнього, то йому належить особлива роль у психологічній структурі вміння, яка повинна враховувати рівні засвоєння елементів бази знань і етапів їх формування.

Метою статті є розкрити дидактичну сутність моделі економічної підготовки освітянських кадрів, процесуально вмотивувати “педагогічну уяву”, спрямовану на збагачення, поглиблення й розширення системи – оригіналу, яка включає: конкретну мету економічної підготовки, принципи, підходи, зміст, форми, методи, аспекти й умови, властиві діяльності вчителя школи.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим компонентом системи економічної підготовки педагогічних кадрів є зміст навчання, тобто система теоретичних знань і практичних умінь, які об'єктивно необхідні для здійснення організації економічної освіти і виховання учнів загальноосвітньої школи, підготовки їх до самостійного життя в умовах ринкових економічних відносин.

“Під моделлю, – пише В. Штофф, – слід розуміти таку розумово реалізовану систему, яка, відображаючи та відтворюючи об'єкт дослідження, здатна змінити його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт”.

Для розробки моделі потрібні засоби та знаряддя. Найважливішим засобом моделювання є мозок. Мозок, як стверджує М. Амосов, – могутнє моделююче устаткування, яке створює свої моделі за допомогою клітинних структур, що формуються у процесі навчання та самоорганізації. Коркові моделі є “діючими”, тобто вони відображають не тільки структуру, але й функції систем, що моделюються. Людина відтворює свої моделі фізичними кодами: словами, малюнками, числами, за допомогою машин [1].

Основні вимоги до моделювання загальновідомі [3]: цілеспрямованість, тобто поєднання компонентів моделі з поставленою метою та результатом, який передбачається; відповідність (подібність) моделі системі оригіналу; нейтральність моделі, тобто вона повинна бути вільною від суб'єктивного впливу; цілісність моделі. Будучи спрощеним відтворенням цілісного оригіналу, – писав В. Афанасьєв, – модель у той же час сама собою повинна бути єдиною, цілісною [2]. Науковій моделі властива простота та стрункість, зручність у використанні, певна упорядкованість розміщення її компонентів, яка б тією чи іншою мірою відповідала порядку і структурі оригіналу.

Моделювання педагогічних процесів, у тому числі економічної підготовки, можна поділити на такі етапи [4].

- постановка мети розв'язку педагогічної проблеми за допомогою моделі;
- вичленування основних компонентів педагогічної системи, які становлять її суть;
- виявлення об'єктивно існуючих взаємозв'язків між компонентами системи;
- переведення компонентів системи на абстрактну мову (символіку);
- вибір способів зображення моделі та її побудова.

Розробка проблеми економічної освіти педагогічних кадрів вимагає створення цілої низки окремих специфічних моделей: професійної у цілому та економічної зокрема, компетентності вчителів, системно-комплексних планів неперервної освіти, в тому числі самоосвіти та деяких інших.

Створюючи ці моделі, ми виходили із загальних методологічних положень матеріалістичної діалектики про єдність і взаємозв'язок предметів та явищ дійсності.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ: СПРОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ

З одного боку, ми маємо наявні і апробовані системи, функціонування яких не можна визначити як оптимальне: навчальний процес у ВНЗ, підвищення кваліфікації освітянських кадрів, у тому числі і керівників шкіл, які, окрім поглибленого опанування загальних психолого-педагогічних, дидактичних і виховних проблем, отримують також знання із економічних проблем.

З іншого боку, ми повинні, експонувати ці системи у своїй свідомості, створювати нові, більш прості ідеалізовані об'єкти які відображають характерні, суттєві риси та ознаки реальних систем, а також ті параметри, що першочергово цікавлять дослідника. Однією із важливих вимог моделі її незмінною якістю повинна бути подібність з оригіналом у цілому чи за рядом, ознак, що, втім, не означає обов'язкової наявності тісних зв'язків, причинної чи генетичної залежності між ними. Це важливо для розуміння того, що модель не є дзеркальним відображенням оригіналу, якого інколи вимагають окремі опоненти від дослідника, який представляє ті чи інші моделі. Така теоретична позиція надзвичайно важлива, бо дозволяє досягти згоди стосовно того, що створення моделей навчальних систем, об'єктів і процесів не повинно орієнтуватися на необхідну повноту і всебічність їх відображення, а натомість має бути сконцентровано на виділення окремих суттєвих ознак.

Візьмемо для прикладу модель економічної компетентності директора школи. Вона не може претендувати на відображення всієї інформації й практичного досвіду, які можуть бути йому потрібні при здійсненні своїх посадових і громадських обов'язків, а повинна містити в собі той об'єктивний мінімум, який необхідний для розв'язання умов, типових питань, пов'язаних з основними напрямками діяльності директора з організації економічної освіти педагогічних кадрів і школярів. Такі моделі прийнято називати неповними тому, що вони не відображають усіх параметрів оригіналу, що не зменшує вагомості і обґрунтованість кінцевих теоретичних висновків, які впливають з побудови моделі та її використання у процесі дослідження.

Однією з важливих вимог до моделі є її достатня гнучкість у поєднанні з визначеною структурною жорсткістю і цілеспрямованістю. Наприклад, розробка моделі концептуальних основ економічної підготовки педагогічних кадрів має предметно спрямований характер і обмежена основними системоутворювальними компонентами, які надають їй визначеної стійкості і жорсткості. Водночас компоненти системи відкривають простір для творчої імпровізації і конкретної деталізації.

Моделі створюються для виконання ряду функцій: гностичних, евристичних, прогностичних і прагматичних [3, 72].

Найповніше й найефективніше проявляються у розв'язанні завдань дослідження гностичності функції моделювання. На першій стадії моделювання на моделі відтворюються ті чи інші характеристики системи-об'єкта.

Потім модель як сукупність відображених чи відтворених характеристик системи-оригіналу всебічно досліджується, результатом чого стають нові знання про систему-оригінал збагачуються, поглиблюються й розширюються. Ці знання використовуються на практиці.

Як практичне втілення теоретичних положень стадії процесу моделювання і пізнання, з'явилися етапи розробки моделі знань, умінь та навичок вчителя.

Аналіз існуючих у літературі кваліфікаційних характеристик вчителя як попереднього етапу аналізу системи підвищення його кваліфікації дозволив зробити висновок про їх неповну відповідність структурі змісту діяльності вчителя сучасної школи. У свою чергу, це зумовило необхідність доповнення характеристики новими даними, які відіграють системоутворювальну роль у моделі економічної компетентності вчителя.

Зокрема, О. Славін писав [7], що суспільно-історична практика і пізнання зумовлюють виникнення у свідомості людини складних синтетичних образів (системи знань), що адекватно і водночас наочно відображають суттєві суспільно значимі функції об'єктів, їх структурну природу, основні характеристики. Вся сукупність досвіду стосовно об'єкта пізнання інтегрується в єдиному образі – організованому, логічно впорядкованому системою знань і оцінок суб'єкта. Без таких образів були б неможливі ефективний відбір необхідної інформації і вибір адекватних відповідальних дій.

У процесі розробки моделі економічної підготовки вчителя на аналітико-синтетичній основі були визначені структурні компоненти моделі – ряд основних блоків, які відображають зміст професійної діяльності вчителя, з характерними специфічними для кожної з них ознаками. Цими ознаками є: конкретна мета економічної підготовки, підходи, зміст, форми, методи, аспекти й умови, властиві діяльності вчителя школи.

Характерні ознаки моделі визначались на основі аналізу об'єкта (процес навчання, процес виховання, позакласна робота, робота з батьками, управлінська діяльність). Отримані на цій основі блоки, які увібрали в себе узагальнені напрями

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ: СПРОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ

праці вчителя школи, стали основними структурними компонентами моделі економічної компетентності вчителя. Без таких інтегральних образів було б неможливо виділити знання, необхідні для цієї ситуації, і гальмувати знання, які даних конкретних умов не стосуються.

Використання моделювання як методу пізнання дозволило здійснити перехід від розрізнених знань та умінь учителя, визначених окремими методами, до цілісного системного об'єкта – моделі його економічної компетентності.

Аналітичного шляху дотримуємося і при створенні інших моделей: системно-комплексних планів неперервної економічної освіти вчителя, класного керівника, вихователя; моделі визначення економічної компетентності; моделі педагогічного управління економічною освітою і вихованням. Доцільним, на нашу думку, є створення таких моделей, як економічне виховання в сім'ї, організаційно-педагогічні зв'язки школи з громадськістю з проблем економічного виховання тощо.

Ми вважаємо, що реальна модель економічної підготовки педагогічних кадрів повинна базуватись на підструктурних моделях трьох порядків: модель першого порядку – загальна педагогічна підготовка вчителя; модель другого порядку – система економічних знань та умінь вчителя, а модель третього порядку – система безперервної економічної підготовки з її теоретичними і технологічними компонентами як основними системоутворювальними факторами моделі загального порядку.

На наше переконання, модель загальної економічної освіти повинна бути багаторівневою. На рівні середньої загальноосвітньої школи доцільним і нагальним є введення як обов'язкової, а не факультативної дисципліни “Основи економічних знань”. Прецедент є – проект стандарту з економіки [6], а також введення в старших класах 1 години економічного всеобучу.

В усьому світі економічна освіта в загальноосвітній школі має два значення: загальноосвітнє (інколи його навіть ототожнюють зі світоглядним чи підготовчо-професійним). Сам предмет “Економіка” в більшості провідних країн світу є обов'язковим для вивчення всіма школярами. Ми стоїмо на позиції, що загальноекономічна підготовка повинна бути двоступеневою: у 8 – 9-х класах на виході із основної середньої школи і в 10 – 12-х класах на виході із старшої середньої школи.

У 8 – 9-х класах навчальний предмет “Основи економічних знань” повинен містити у собі певний набір концепцій і теорем економічної теорії, а також основи прикладної бізнес-економіки. Доцільними

і бажаними є інтенсивні міжпредметні зв'язки. В 10 – 12-х класах цей набір повинен бути ширшим (скоріше за все, повинно мати місце щонайменше подвоєння тем порівняно з 8 – 9-ми класами).

Другий рівень – економічна підготовка у вищому закладі освіти, яка повинна включати обов'язкову загальноекономічну підготовку шляхом опанування таких дисциплін, як “Основи економічної теорії”, “Економіки освіти”, “Економіка виробництва”, “Методи викладання економічних дисциплін”.

Економічна теорія як вузівська дисципліна, на нашу думку, повинна мати декілька пізнавальних рівнів. Для економічних факультетів мова повинна йти про три рівні: вступний, проміжний і узагальнювальний. Кожний з них передбачає послідовне вивчення нових (без повторень і дублювань) економічних законів і концепцій. На неекономічних факультетах, тобто на більшості факультетів педагогічних закладів освіти (за винятком тих, де економіка вивчається як професійно-орієнтований предмет), повинен викладатись дещо редуційований курс економічної теорії, який стане фундаментальною основою загальноекономічної підготовки фахівця – у нашому аспекті вчителя.

Незаперечним є той факт, що сьогодні до складу економічних знань, необхідних шкільному вчителю, обов'язково повинні входити знання з економічної освіти. Адже фахівець у галузі освіти повинен вміти не тільки аналізувати результати своєї трудової діяльності, й раціонально спрямовувати свою діяльність на досягнення найвищих показників, розуміти, від чого залежить якісний результат діяльності, розуміти і вмотивувувати своє прагнення до постійного самовдосконалення. У цьому аспекті вчитель має розуміти економічний сенс таких факторів, як наповнюваність класів, кількість учнів на одного вчителя, рівень освіти батьків, особливості розміщення школи в сільській чи міській місцевості тощо. *Вчитель нового покоління повинен розуміти, як саме фінансується державна система освіти, у яких бюджетах передбачаються видатки на освіту, чому рівень матеріального забезпечення освітян повністю залежить від економічного стану держави і рівня наповнення бюджету.*

Є всі підстави вважати, що до цього часу, на жаль, не існує цілісної і переконливої концепції економіки освіти. Предтечею відсутності такої концепції та недостатньої уваги до її створення є успадкований від радянських часів підхід до поділу всіх видів діяльності на дві сфери: матеріальну і нематеріальну. Нематеріальній сфері

